

„Kápolnák nélküli hit”?

Vallásokon túli spiritualitás

A „kápolnák nélküli hit” *Rainer Maria Rilke* egyik költeményéből származik. Ezzel a sorral kezdődik: „Oly csodás fehérek az éjszakák”, és ezekkel a sorokkal ér véget: „...s álomszerűen szöki a szívekbe / a kápolnák nélküli hit, / mely csendben teszi csodáit”. Amikor először olvastam ezeket a szavakat, mintha áramütés ért volna. Hogyan foglalhatta szavakba Rilke már kereken száz évvel ezelőtt azt, amit manapság sokan keresnek – a „kápolnák” nélküli hitet.

Személyes vallomással kezdem. A magas katedrálisokban és a tágas templomokban már régen nem érzem magam otthon. Egy kis kápolnát rendeztem be magamnak egy sötét erdő szélén, szabad kilátással a messzi vidékre. Misztikussá vált hitem ott ott-hon érzi magát. Egy üres oltár egyik oldalán egy (kereszt nélküli) Krisztus-kép függ, másik oldalán egy mosolygó Buddha. Amikor betérek elmélkedni vagy meditálni, gyertyát gyújtok. De kápolna nélkül?

És mi a helyzet abban a társadalomban, amelyben élek? Kétségtelen, hogy itt Közép-Európában az emberek nagy többsége rég kivonult a hagyományos egyházakból. Egyesek másfajta istentiszteletre járnak, de a legtöbben nem kívánják többé, hogy falak vegyék körül őket. A kereszténység központi hittételei – az égben egy személyes Isten, aki világunkat teremtette, Jézus Krisztus, az Isten Fia, akit föltámadtak értünk, a halottak föltámadása, az utolsó ítélet – annyira konfliktusba kerültek a természettudományok felismeréseivel és így az újkori világgéppel is, hogy már nem lehet hinni őket. Éppenséggel az egyházak történelmi működése sem járult hozzá ahhoz, hogy a modern ember tájékozódni tudjon. Azt, hogy emiatt az emberek elfordultak az egyházaktól, már régóta szekularizációként, „elvilágiasodásként” írják le. Ennek ellentmondani látszik, hogy a legtöbb ember valamiképpen még mindig hisz Istenben, sőt angyalokban vagy a halál utáni életben is. És mindenekelőtt: a spiritualitás iránt ismét van érdeklődés. Lehet az buddhista, ezoterikus, indián vagy keresztény színezetű, de ne kötődjék meghatározott valláshoz. Lehetséges ez egyáltalán? Nem vallási jelenség-e a spiritualitás?

Ennek tisztázásra számomra hasznosnak látszik megkülönböztetni a vallást és a vallásosságot. A vallástudósok és vallásfilozófusok nyilván százszor is megvitatták és meghatározták már e két fogalmat, mégis bátorodom megfogalmazni a saját egyszerű körülírásaimat, hogy itteni fejtegetéseim egyértelműek legyenek. „Vallásosságnak” nevezem azt a jelenséget, hogy az emberek minden történelmi korban és minden kultúrában keresték a közvetlenül meg tapasztalható valóságon túli tájékozódást, fogódzót és értelmet. A „vallás” pedig a vallásosság egy-egy formája lenne, amely szent iratokhoz, dogmákhoz, normákhoz, szertartásokhoz és intézményekhez kötődik. „Spiritualitáson” azt a tudatállapotot értem, amely arra a szellemi világra vonatkozik (hiszen a latin *spiritus* szó szellemet jelent), amelyet a materiális, objektíválható valóságon túlnak hiszünk, s amelyet meg is lehet tapasztalni. Ezt a „túli”-t nem muszáj térben vagy időben felfogni, csak azt jelenti, hogy átlépjük az érzékeinkkel eddig megismert valóság határait. Ebben az összefüggésben még egyes teológusok is szívesen beszélnek „immanens transzcendenciáról”. Az effajta tudat alighanem a vallásosság modern formája, mert nem feltételez meghatározott világgépet. Gyakran ölt vallási nyelvezetet, képeket vagy formákat – de boldogulhat-e vallás nélkül is? Létezhet-e vallásokon túli spiritualitás (transzvallási spiritualitás)? Ez lenne-e az, amit a modern ember keres, amikor – gyakran kódös módon – spiritualitásról beszél?

Amagam keresését az a misztika határozza meg, amelyet a zen-meditáció révén fedeztem föl újra. Hiszen misztika mindig létezett a kereszténységben is, és nem csupán a középkor csúcán (például Eckhart mester, Avilai Teréz, Keresztes János vagy Johannes Tauler életében), hanem már korábban is, a sivatagi atyáknál, Ágostonnál és Assisi Ferencnél, meg a kontemplatív rendekben, a reformátorok körében is (pl. a fiatal Luther, Jakob Böhme vagy Tersteegen), sőt a modern korban is (Dorothee Sölle, Jörg Zink vagy Willigis Jäger). Létezett és létezik a misztika minden nagy vallásban: a jóga a hinduizmusban, a zen a buddhizmusban, a haszidok a zsidóságban, a szufik az

iszlamban. Jóllehet minden misztikát színez az a vallás, amelyből megszületett vagy amelyben otthon van, de vannak meghökkentő közös vonások. Ezek egyike: minden misztika szkeptikus a dogmákkal, a szent iratokkal, képekkel és elképzelésekkel szemben – saját eredeti vallásuk vonatkozásában is. Ezért a misztikus férfiakat és nőket mindig üldözték, elnyomták, sőt gyakran megölték saját vallásuk tekintélyei. De a tőlük kiinduló mozgalmakat sosem tudták teljesen megszüntetni.

A misztikus spiritualitás ma csodálatos reneszánszát éli a mi tájainkon, részben a kereszténységben belül, de a templomok falain kívül is. Ez feltehetően attól van, hogy határozott távolságot tart a hagyományos vallásoktól, illetve lehetővé teszi ezt a távolságtartást. Nem kíván régi írásokba vagy észellenes dogmákba vetett hitet, mentes a megmerevedett formáktól, és nem terhelik történelmi vagy intézményi torzulások. És a misztikát jól össze lehet egyeztetni azzal a posztmodern, holisztikus világgéppel, amely néhány évtized óta terjed a természettudományok felismerései alapján. Másfelől a misztika szívesen látott ellensúlya annak a materializmusnak, amely manapság még uralkodik a legtöbb tudományban és az emberek hétköznapi életében is.

Ily módon a misztikus spiritualitás lehetővé teszi a búcsúvételt az öröklött, intézményes vallásoktól, jóllehet a misztika maga is vallási jellegű. Az effajta búcsúvételnek nem muszáj törésnek lennie, hanem fokozatos folyamat lehet, és valószínűleg soha nem is lesz totális. Sokan már elbúcsúztak, mások azonban nem akarják ezt a búcsúzást, még akkor sem, ha új spiritualitást keresnek. Ami engem illet, ehhez a búcsúvételhez az eddigi vallások iránti hála kapcsolódik, mégpedig mindazokért az értékekért, amelyeket évezredekön keresztül áthagyományoztak. Különleges hálával tartozom éppen az összes kultúrák és korszakok misztikus férfiainak és nőinek azért, mert volt bátorságuk és belső szabadságuk ahhoz, hogy megkérdőjelezzék vallásukat, és így szabaddá tegyék az utat „az igazság” egyéni megtapasztalása felé.

Ekképpen a misztika „kápolna nélküli hit” lenne. De mit is hihetne? Hiszen az összes vallásokon túli szűz-

föld felfedezéséről és felderítéséről van szó. Az ilyen utazásra megbízható dolgokat kell magunkkal vinnünk, és persze nem a senkiföldjén kell kezdenünk. Egyszer megpróbáltam megfogalmazni egy vallásokon túli spiritualitás lehetséges tartalmait. Ez a kísérlet egyáltalán nem csupán „új-donságokat” tartalmaz, de azon fázisra számot tartható nyelvezetet találjon. A következő tartalmakra gondolok:

- o **Meggyőződés** arról, hogy bolygónkon, a földön minden élő és élettelen létforma, tehát az emberek, az állatok, a növények, a víz, a levegő és az ásványok mind kapcsolatban állnak egymással és az egész kozmosszal. Ezt a belátást egyre inkább alátámasztják az új, rendszerszerű természettudományok.
- o Annak **sejtése**, hogy ezt az átfogó élethálózatot egy egyetemes, isteni energia hozta létre, az hatja át és tartja össze, és hogy az egyre újabb válságok ellenére minden lét a nagyobb összetettség és szépség felé bontakozik ki – és hogy csak *egyetlen*, mégpedig anyagi-szellemi valóság létezik, körülöttünk és bennünk.
- o Annak **tapasztalata**, hogy ez a valóság nemcsak fényt és világosságot, hanem sötétséget és rejtélyt is tartalmaz számunkra, és hogy gyakran az a helyzet, hogy ki kell bírunk a dolgok nem-értését.
- o Az a **hit**, hogy mi, emberek képesek és hivatottak vagyunk arra, hogy – tudatosan vagy tudattalansul – kapcsolatba lépjünk az isteni energiával, hogy az ihlessen és alakítson át minket, és így annak eszközeivé is legyünk. Ez majd eltérít minket attól, hogy uralkodni akarjunk más embereken és a természetben, és arra ösztönöz, hogy lényegünknek megfelelően szolgáljuk az élet hálózatát, ahogyan az idegsejtek szolgálgják a szervezetet.
- o Annak **bizonyossága**, hogy az olyan értékek, mint minden élet tisztelete, hála az életért, igazságosság, erőszakmentesség, őszinteség, kiengesztelődési készség, együttérzés, tolerancia és figyelmesség, minden helyzetben képesek motivációt és irányt adni cselekvésünknek, hogy megfelelhessünk az effajta spiritualitásnak.
- o Az az **érzés**, hogy a boldogságot és az élet értelmét éppen a nem-anyagiakban, például a szeretetben, az örömben, az elégedettségben és a szépségben lehet megtalálni.

Számomra fontos, hogy a vallásokon túli spiritualitásról alkotott elgondolások ne maradjanak meg pusztán gondolati építménynek, hanem tapasztalhatóvá legyenek a gyakorlatban is. Évtizedes tapasztalataim alapján ugyanis azt állítom, hogy a spiritualitás hosszú távon életképtelen, ha nem gyakorolják. A spirituális tudatnak nyilvánvalóan szüksége van a begyakorlásra, s az ki akar fejlődni, legalábbis akkor, ha közös jellemzője akar lenni az emberek bizonyos csoportjainak, legyenek azok tizen vagy ezren. Ma bizonyára sok olyan ember van, akik mind a maguk sajátos spiritualitását tapasztalják és élnek meg, különösen a természettel való szoros kapcsolatban. De az ilyen „magánspiritualitás” nehezebben fogja legyőzni a restséget, a kételyeket és a kudarcokat, és kibírni az egyre szélsőségesebbé váló globális válság horrorját. A spiritualitásnak különösen is egyének fölöttinek, közösségeknek kell lennie akkor, ha sugárzó és vonzó akar lenni, hogy lehetőség szerint tartósan hozzájáruljon az emberi kultúra továbbfejlődéséhez. Mindenesetre ehhez kifejeződési formákra van szüksége.

E tekintetben sem kell mindennek kizárólagosan újnak lennie, hiszen a transzcendálás nem azt jelenti, hogy szakítunk minden eddigivel, és elítéljük azt, hanem hogy túlmegyünk az eddigi határokon, s ami érték, azt magunkkal vihetjük. Aki elindul a vallásokon túli spiritualitás szűzföldje felé, annak elővigyázatosan és körültekintéssel kellene keresnie az utat. Egyrészt tekintetbe kell venni, hogy az útitársak gyakran nagyon is eltérő hazákból jönnek, és hogy közülük egyesek vallási sérüléseket hordanak magukban. Másrészt a kísérletezéshez való bátorságot és fantáziát kell tartalmaznia a poggyásznak. Amiket most felsorolok, azoknak legtöbbször azokból a tapasztalatokból származik, amelyeket egy ökológikus-spirituális életközösségben, illetve számos szemináriumon személyesen szereztem.

Leginkább a *csöndes meditálás* számíthat egyetértésre; de kötelező és rendszeres *közös* meditáció nélkül a meditálás nem tudja kifejezni megerősítő képességét. Mindenesetre ezt a kötelező jelleget nehéz elérni (ha az ember nem valamilyen szerzetes rendhez hasonló közösséghez tartozik vagy nem olyat akar alkotni). Az *ének* és a *körtánc* nagyon össze tud kötni, és ennyiben „bennfoglalt” spiritualitást tartalmaz. Kisebb-nagyobb szertartások, illetve ünnepek alkalmából *felolvasott szövegek* összeállításában úgy segíthetünk magunkon, hogy különböző vallási hagyományokból me-

rítjük őket. Mielőtt *imádságokat* mondunk, tisztázni kell a résztvevők között, hogy mit jelentenek azok, és mit ne. Az imádságnak nem kell feltétlenül egy személyesnek elképzelt Istenre irányulnia. Például hálaadó ima esetén nem kell feltételezni, hogy a mi emberi világunkon kívül létezik Valaki, aki meghallgathatja az efféle imákat. Tudatomnak szüksége van rá, vagy szeretné kifejezni a hálát, és megvallani azt, hogy naponta végtelenül sok olyasmit kapunk, amit mi nem tudunk megadni magunknak. Ha ekkor az „Egészet” „Te”-nek szólítjuk, ez elidegenítő lehet egyes spirituális keresők számára. De talán éppen ez a személyes mozzanat és a belőle áradó melegség és védelem az, amivel a kereszténységből fakadó misztika járulhat hozzá a vallásokon túli spiritualitáshoz. Viszonylag egyszerű az *étkezések kezdetének* spirituális megformálása. Ez sajátos hétköznapi alkalom arra, hogy megálljunk, és tudatosítsuk mélységes, egzisztenciális összetartozásunkat a növényekkel és az állatokkal, a vízzel, a levegővel és a napfényvel. Misztikus pillanat a hétköznapi napokban! Kifejeződhet egy étkében, szabadon megfogalmazott meditációban az élelmiszerekről vagy egy percnyi közös hallgatásban, miközben egymás kezét fogva állunk az asztal körül.

És mi a helyzet a *szertartásokkal*? Ezek különböző alkalmakra készült stilizált, többnyire ismételtető ceremóniák: gyermek születésekor, ifjúvá váláskor, esküvőn és – ha az érintettek kívánják – váláskor, végül pedig valakinek a halálakor és a temetésén. A tavasz kezdete, az aratási hálaadás vagy a téli napforduló is méltó arra, hogy újfajta spirituális öltözetet kapjon. A rituálékra ugyanaz érvényes, mint az imádságokra: a résztvevők tudatában hatnak, nem pedig valami külsőség révén. Mindenesetre a vallásokon túli rituáléknak kísérleti jellegűeknek, nem-dogmatikusoknak és változtathatóknak kell lenniük.

Mindez együtt végül mégiscsak ismét egy „kápoltát” alkot? Lehetséges, hogy az egyének fölötti hit nem lehet „kápoltá nélküli”? Ha így van, akkor a kápolnának szélesre tárt ajtajúnak kell lennie, nagy, világos ablakokkal, és nem lehet benne oltár.

Gerhard Breidenstein

A szerző evangélikus teológus. Különböző alternatív mozgalmak aktív tagja volt, jelenleg nyugdíjas-ként él egy Murrhardt nevű kisvárosban; több mint húsz éve gyakorolja a zen-meditációt.